

ПІДСТАВИ КЛАСИФІКАЦІЇ ФАКТИЧНИХ СКЛАДІВ

Гордєєв Віталій Володимирович

кандидат юридичних наук, помічник судді апеляційного суду Чернівецької області, асистент кафедри правосуддя юридичного факультету Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича

За роки незалежності, з моменту проголошення України суверенною, демократичною, соціальною, правовою державою, у нашій країні відбулися вагомі соціально-економічні та політичні зміни, які значною мірою обумовили необхідність внесення змін до існуючих та прийняття нових законів. Досить часто спостерігаємо ситуацію, коли чинне законодавство недостатньо повно регулює суспільні відносини, інколи характеризується недосконалістю, колізійністю та правовою невизначеністю. Далеко не останню роль у врегулюванні такої ситуації відіграють фактичні склади.

В юридичній літературі найбільш поширеним є поділ фактичних складів на дві групи: альтернативні та сукупні фактичні склади.

Під альтернативним фактичним складом розуміють два, три і більше юридичних факти, які є самостійними і незалежними один від одного та породжують одні й ті ж самі правові наслідки. Особливістю альтернативної групи фактичного складу є те, що елементи такої групи складу переважно визначаються в одній нормі права.

Однак альтернативну групу фактичних складів потрібно відрізнити від іншої групи фактичного складу, що має назву сукупний фактичний склад. Під сукупним фактичним складом розуміють систему взаємопов'язаних її елементів, які є послідовними в накопиченні і лише в своїй сукупності можуть породжувати, змінювати та припиняти правовідносини.

За характером зв'язку елементів (між юридичними фактами) фактичні склади поділяються на прості, складні і змішані.

Прості («вільні») виступають як склади з незалежним накопиченням елементів, коли існує вільний, не жорсткий зв'язок, і факти можуть накопичуватися у будь-якому порядку, головне щоб у відповідний момент вони були у наявності. Порядок накопичення юридичних фактів не пов'язаний будь-

якою послідовністю. Як тільки всі елементи будуть зібрані повністю у фактичному складі, він створює правові наслідки.

Для складних складів (з послідовним накопиченням елементів) характерною є послідовна і жорстка залежність фактів. Тут факти повинні накопичуватися у суворо визначеному порядку, встановленому нормою. При цьому сформована частина фактичного складу, як правило, відкриває певні, юридичні можливості, що складаються у виникненні секундарної (правостворюючої) правомочності. Наприклад, жорстко закріплена послідовність здійснення таких процесуальних дій як виступ у судових дебатах. Послідовність настання юридичних фактів у фактичному складі має місце при вирішенні багатьох окремих процесуальних питань.

У змішаних складах (побудованих на використанні вільних і жорстких зв'язків) система фактів складається з частково вільних, а частково жорстких. Наприклад, розгляд справи в суді першої інстанції, наслідком чого є постановлення судового рішення.

Інша класифікація фактичних складів відображає можливості індивідуального регулювання суспільних відносин компетентними органами. Критерієм поділу фактичних складів у теорії юридичної фактології є рівень визначеності. Відповідно виділяють: визначені фактичні склади та відносно визначені.

Під визначеними фактичними складами, як правило, розуміють склади (або окремі юридичні факти), всі елементи яких визначені в гіпотезі правової норми. Тобто, визначені склади складаються з юридичних фактів, прямо передбачених відповідними процесуальними нормами і не допускають включення до їх складу оціночних категорій.

Що стосується відносно визначених складів (бланкетних), то це склади, які не повністю визначені в нормах права. Особливістю бланкетних складів є те, що фактичні обставини, узагальнено визначені в нормі, породжують юридичні наслідки лише в сукупності з актом юрисдикційного органу.

За обсягом накопичення юридичних фактів фактичні склади можуть бути поділені на закінчені та незакінчені.

Під закінченими фактичними складами потрібно розуміти склади, в межах яких завершений процес накопичення всього комплексу юридичних фактів і які саме в такій формі повною мірою породжують юридичні наслідки, тобто стають підставою виникнення, зміни та припинення правовідносин. Моментом, що свідчить про завершеність правостворюючого складу, є виникнення суб'єктивного права (обов'язку).

Незакінчені фактичні склади – це склади, в яких незавершений процес накопичення юридичних фактів для утворення фактичного складу, не породжуються правові наслідки, пов'язані з цілим фактичним складом, але передбачається можливість настання проміжних правових наслідків, породжених окремими елементами фактичного складу.

Правові наслідки, що виникають з частини фактичного складу, мають проміжне, внутрішнє значення, оскільки вони обслуговують лише динаміку правовідносини, дію його внутрішніх механізмів. Виконавши своє чергове, тимчасове завдання забезпечення накопичення наступних елементів складу і тим самим рух і динаміку правовідносини, вони поступаються місцем кінцевих правових наслідків, породжують фактичний склад в цілому.

Класифікація за юридичними функціями пов'язана з розмежуванням правостворюючих, правозмінюючих і правоприпиняючих складів. Як і юридичні факти, фактичні склади поділяються на правостворюючі, правозмінюючі, правоприпиняючі. Правові наслідки, пов'язані з фактичною передумовою, можуть виражатися у виникненні, зміні або припиненні правовідносин.

Фактичні склади можуть класифікуватися за правовими наслідками, настання яких вони викликають. За вказаним критерієм фактичні склади можуть бути поділені на правовстановлюючі, правозмінюючі, правоприпиняючі, правоперешкоджаючі, правововідновлюючі, правозупиняючі.

Класифікація за змістом пов'язана із поділом складів на однорідні і комплексні.

Класифікація за однорідними і комплексними складами пов'язана із розмежуванням, по-перше, складів, що включають юридичні факти однієї галузі права (однорідні складі), і, по-друге, складів, що поєднують юридичні факти різних галузей права (комплексні складі).

Наприклад, однорідним фактичним складом є фактичний склад, необхідний для працевлаштування. Усі його елементи (заява працівника, наказ адміністрації, випробувальний строк) є однорідними фактами, які належать до однієї галузі права – трудового права.

Оскарження відмови у прийнятті на державну службу є прикладом комплексного фактичного складу. Комплексним цей фактичний склад є тому, що містить у собі елементи, передбачені нормами трудового права і нормами адміністративного судочинства.

Фактичні складі можна поділяти за видовою приналежністю юридичних фактів, що входять до них. За даним критерієм виділяються фактичні складі: з активно-пасивними елементами і тільки з активними елементами.

Складі активно-пасивного характеру включають в себе як події, так і дії, наприклад, до фактичного складу, який викликає процесуальне правонаступництво, може входити разом з процесуальними діями така подія, як смерть громадянина.

Складі з активними елементами включають в себе тільки процесуальні дії суб'єктів правовідносин. Наприклад, відмова позивача від позову.

Класифікація фактичних складів має досить розгалужену систему, існує багатопланове значення класифікації юридичних фактів, а провести їх поділ за однією ознакою чи властивістю неможливо. Класифікація фактичних складів дозволяє здійснити їх поділ на види, що дозволяє глибше вивчити окремі фактичні складі, їх позитивні та негативні риси, виділити характерні особливості, взаємозв'язок загального й окремого, виявити між ними відмінності та схожості, глибше проникнути до властивих їм рис, збагнути специфіку їхнього функціонування в механізмі правового регулювання, забезпечити більш чітку позицію законодавця й осіб, що застосовують норми

права при прийнятті рішень, поглибити процес пізнання, дозволяє системно підійти до явищ, що вивчаються.